

KASVATUS & AIKA

PÄÄKIRJOITUS

<https://doi.org/10.33350/ka.154918>

Kasvatus ja historiantutkimus 2020-luvulla

Essi Jouhki, Lauri Julkunen & Karoliina Puranen-Impola

Historiantutkimuksen historiaan kuuluvat tutkimusaiheiden nousu- ja laskusuhdanteet. Ajoittain jokin historian ala tai aihepiiri alkaa vetää tutkijoita puoleensa; uusia hankkeita syntyy, väitöskirjantekijöitä ilmaantuu ja teoreettis-metodologinen keskustelu viriää. Vuosituhannen vaihteessa kotimainen kasvatushistoria eli tällaista noususuhdannetta. Lyhyen ajan sisällä kasvatuksen ja koulutuksen historiasta väiteltiin niin historia- kuin kasvatustieteissäkin, kun esimerkiksi Lauri Kemppisen (2001), Annukka Jauhaisen (2002), Jari Salminen (2002), Kirsti Salmi-Niklanderin (2002), Pauli Arolan (2003), Saara Tuomaalan (2004) ja Kaisa Vehkalahden (2008) väitöstutkimukset valmistuivat. Kasvatuksen ja koulutuksen historian tutkimus oli kuitenkin lähinnä yksittäisten tutkijoiden varassa, eikä tutkimuskentällä ollut vakiintunutta asemaa, saati verkostoitunutta yhteisöä (Rantala, 2006). Laajenevaa kenttää palvelemaan perustettiin vuonna 2007 uusi julkaisu, *Kasvatus & Aika*. Ensimmäisessä numerossa lehden tuolloinen päätoimittaja Jukka Rantala esitti tavoitteeksi monitieteisen foorumin tarjoamisen alalle, joka varsinkin kasvatustieteen oppiaineessa oli jatkuvasti uhattuna (Rantala, 2007). Julkaisu löysi nopeasti kirjoittaja- ja lukijakuntansa. 2000-luvun alun buumin eräänlaisena jälkijärityksenä ilmestyi vielä vuosina 2010–2012 kolmiosainen kirjasarja¹, joka kiteytti kansiensa väliin suomalaisen kasvatuksen ja koulutuksen historian keskiajalta 2000-luvulle. Kasvatuksen ja koulutuksen historian tieteidenvälinen yhteys oli tuolloin vielä tiivis, mutta sittemmin historian ja kasvatustieteen näkemykset ovat hiljalleen erkaantuneet toisistaan.

Tämä teemanumero syntyi havainnosta, että kasvatuksen ja koulutuksen historian alalla on ollut jälleen uutta nostetta. Väitöskirjoja on jälleen tarkastettu, hankkeita on suunnitella ja uudenlaiset lähestymistavat virittävät keskustelua. Tällä teemanumerolla halusimme nostaa esiin tuoreinta kotimaista kasvatuksen ja koulutuksen historiaa ja herätellä keskustelua kasvatushistorian nykytilasta ja tulevaisuudesta. Teemanumeron otsikolla ”Historiantutkimus ja kasvatus” halusimme houkutella juuri historiantutkimuksen alalla tehtävää tutkimusta mutta emme suinkaan rajata kasvatushistoriaa vain yhden tieteenalan etuoikeudeksi. Kasvatuksen ja koulutuksen historian vahvuus on nimenomaan sen monitieteinen tutkimusote, jossa kasvatuksen teemoja on mahdollista tarkastella eri alojen teorioiden ja näkökulmien kautta. Viime vuosina kasvatushistoria on lähentynyt esimerkiksi lapsuuden historiaa,

¹ Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historia -kirjasarjan osat *Huoneentaulun maailma: Kasvatus ja koulutus Suomessa keskiajalta 1860-luvulle* (2010); *Valistus ja koulunpenkki: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1860-luvulta 1960-luvulle* (2011); *Tiedon ja osaamisen Suomi: Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle* (2012).

mikä näkyy tutkimusaiheiden ja -menetelmien valinnassa sekä tutkimusyhteistyössä konferensseissa ja julkaisutoiminnassa (Vehkalahti ym., 2022, s. 14).

Kasvatus & Aika on jatkanut eloaan monitieteisenä julkaisuna, mutta viime vuosina lehden painopiste on ollut kasvatushistorian sijaan yleisemmin kasvatustieteellis-yhteiskunnallisissa kysymyksissä, mikä on tapahtunut osin historianäkökulman kustannuksella. Toinen havaintomme olikin, että useat historianäkökulmista tekevät vähintään kasvatushistoriaa hipovaa tutkimusta profiloitumatta kuitenkaan varsinaisiksi kasvatushistorioitsijoiksi. Yksi selitys lienee historianäkökulman alojen keskinäinen joustavuus ja lomittuminen sekä kasvatuksen ja koulutuksen teemojen monitulkinnallisuus. Kasvatuksen ja koulutuksen teemoja käsitelläänkin muiden historialojen tutkimuksessa, kuten sukupuolihistoriassa, perhehistoriassa tai lapsuuden ja nuoruuden historiassa. Tällöin potentiaalinen julkaisukanava saattaa löytyä muualta kuin *Kasvatus & Ajasta*. Tämän teemanumeron kirjoituskutsu vahvisti havaintoamme kasvatushistorian suosiosta, sillä saimme kaikkiaan yli 20 artikkeliehdotusta.

Uusia näkökulmia kasvatuksen ja koulutuksen historiaan

Kirjoituskutsussamme kysyimme muun muassa, mikä kasvatuksen ja koulutuksen historian paikka on nykypäivän ja tulevaisuuden tutkimuskentällä sekä mitä annettavaa historianäkökulmalla on tälle moninaiselle ja monitieteiselle kentälle. Teemanumeroon valikoituneet artikkelit eivät ole kattava esitys kotimaisesta kasvatushistorian tutkimuksesta, mutta antavat kuitenkin osviittaa kentän tämänhetkisistä suuntauksista. Teemanumeron artikkelit osoittavat, että 2020-luvun Suomessa tehdään niin näkökulmiltaan, aineistoiltaan kuin aikarajauksiltaan erittäin monipuolista kasvatushistoriallista tutkimusta. Samalla kattaus vahvistaa oletusta kasvatuksen ja koulutuksen historiasta enemmän monipaikkaisena, useisiin oppiaineisiin ja historian aloihin hajautuneena kuin yhtenäisenä historian alasektorina.

Yksi pidemmän ajan kehityskulku niin kansainvälisesti kuin kotimaassakin on ollut huomion siirtyminen koulutuksen instituutioista ja rakenteista kohti kasvatuksen kohteena olevia yksilöitä ja heidän näkökulmiaan. Tämä siirtymä on nähtävissä selvästi suomalaisessa kasvatushistoriassa, jossa parin viime vuosikymmenen aikana on korostunut menetelmällinen lähentyminen muistitietotutkimuksen ja toisaalta lapsuuden historian kanssa. Muistitiedon kautta on pyritty esimerkiksi ymmärtämään, millaisia merkityksiä koulutuksella on ollut yksilöille ja yhteisöille, ja toisaalta tuotu esiin aiemmin marginaaleihin jääneiden ryhmien näkemyksiä. (Ks. Vehkalahti ym., 2022.) Tämä muutos näkyy erinomaisesti myös tämän teemanumeron kirjoituksissa, joissa kirjoitetaan monipuolisempaa koulutuksen historiaa muistitiedon ja aistimellisten kokemusten kautta. Tiina Männistö-Funk ja Kaarina Kilpiö katsovat perinteistä koulumaailmaa kokonaan uudenlaisesta näkökulmasta artikkelissaan ”Koulun historiaa haistamassa ja kuu(nte)lemassa: Muistot kopio-koneista ja keskusradioista johdattajina 1900-luvun jälkipuolen aistimaisemiin”. Koulujen teknisen infrastruktuurin tarkasteleminen materiaalien suhteiden ja aistimuistojen kautta avaa kiinnostavan ja lähes käsinkosketeltavan näkökulman koulujen luokkahuoneiden, käytävien ja opettajanhuoneiden tunnelmiin. Kirjoittajat pohtivat, mitä teknologiaan liittyvät aistimuistot voivat kertoa koulusta ruumiillisena ja materiaalisena sommitelmana, ja peräänkuuluttavat samalla moniaistimellisempaa lähestymistapaa koulutuksen historiaan.

Koulutuksen historia on perinteisimmillään keskittynyt peruskoulun ja sitä edeltävien koulutusinstituutioiden historiaan, muiden koulutusmuotojen vaiheiden jäädessä sivurooliin. Esimerkiksi ammattikoulutuksen ja korkeakoulutuksen historiaa on tarkasteltu valitet-

tavan vähän. Vielä vähäisemmälle huomiolle ovat jääneet perinteisen koulu- ja oppimisinstituutioiden ulkopuolelle jäävät kasvatusmuodot, kuten päivähoidon verrattain lyhyt historia ja erilaiset lukumäärältään harvinaisemmat koulumuodot, kuten asuntolakoulut. Taina Sillanpää ja Outi Ylitapio-Mäntylän artikkelissa ”Tyttöjen tila lastentarhoissa ja päiväkohteissa 1940–80-luvuilla” tarkastellaan raikkaasta näkökulmasta lastentarhojen ja päiväkotien tilallista kokemushistoriaa ja muistoissa rakentuvaa tyttöyttä. Artikkelin avaa havainnollistavalla tavalla päiväkotien sukupuolittavaa toimintakulttuuria ja tilallista suunnittelua. Teemanumeron kolmas muistitietoaaineistoja hyödyntävä artikkeli syvennyy puolestaan marginaalien marginaaleihin. Outi Ahonen tutkii artikkelissaan ”Kuurojen ensimmäisiä lapsuusmuistoja asuntolakouluista sotien jälkeisessä Suomessa” vammaisuuden historiaa ja kirjoittaa koskettavasti yhtäältä kuurojen lasten asuntolakouluissa kokemasta kaltoinkohtelusta ja toisaalta asuntolakoulujen yhteisöllisestä ja identiteettiä rakentavasta luonteesta. Viittomakielisenä muistitietotutkimuksena tehty tutkimus osoittaa konkreettisesti millaisia ongelmia ja oppilaiden oikeuksia heikentäneitä toimintamalleja kuurojen lasten koulutukseen liittyi vielä pitkälle 1900-luvun loppuun saakka. Artikkelissaan Ahonen nostaa esiin viittomakielisen muistitietotutkimuksen erityispiirteitä sekä pohtii vähemmistöryhmien parissa tehdyn tutkimuksen eettisiä näkökulmia.

Vaikka uudet lapsi-, kokija- ja toimijalähtöiset lähestymistavat ovat rikastuttaneet kasvatushistorian kenttää valtavasti tuoden mukaan niin uusia kysymyksenasetteluja, aineistoja kuin teoreettisia näkökulmiakin, pidämme tärkeänä, ettei rakenteellista näkökulmaa unohdeta. Esimerkiksi perinteisempi kasvatusaatteiden historia puoltaa paikkaansa muistutamalla kasvatuksen ideologisista rakenteista ja tarjoamalla pidemmän aikavälin jatkumoa keskusteluihin. Ella Viitaniemi tarkastelee artikkelissaan ”Johan Kraftman ja valistusajan varhainen pedagoginen ajattelu” vähemmän tunnettua suomalaisen pedagogiikan ”isoisää” Johan Kraftmania (1713–1791) ja erityisesti hänen pitämiään puheita 1700-luvun puolivälissä. Porin triviaalikoulun rehtorina toiminut Kraftman pyrki vastaamaan kasvatuksen ja koulutuksen keinoin ”hyödyn ajan” tavoitteisiin kehittää valtakuntaa niin taloudellisesti kuin sivistyksellisesti. Viitaniemen artikkeli osoittaa pitkän aikavälin tarkastelun tärkeyden: monet keskustelut, jotka näyttäytyvät kunakin aikana uusina ja ajankohtaisina, ovat tosiasiaa osa vuosisataista jatkumoa. Esimerkiksi opettajien matalat palkat, oppisisällön liiallinen teoreettisuus sekä ymmärtämisen ja ulkoopettelun välinen jännite puhuttivat niin 1700-luvun puolivälin, 1900-luvun alun kuin nykyajan koulukeskustelijoitakin. Teemanumeron toisessa vanhemman ajan kasvatushistoriaa tarkastelevassa artikkelissa ”Viipurin lukion kirjaston kokoelmaluettelo vuosilta 1805–1860 kasvatus- ja kirjahistoriallisena lähteenä” Heidi Hakkarainen tuo esiin uuden aineistokokonaisuuden, Viipurin jo tuhoutuneen kirjaston kokoelmaluettelon 1800-luvun alusta, ja pohtii sen antia kirja- ja kasvatushistoriallisena lähteenä. Hakkarainen tuo kiinnostavasti esiin, kuinka luettelo ja sen kasvatushistoriallinen luenta tarjoaa uutta tietoa paitsi kulttuuristen vaikutteiden leviämisestä myös 1800-luvun alun kouluhistoriallisista verkostoista.

Vertaisarvioitujen artikkeleiden lisäksi teemanumeromme lyhyemmissä kirjoituksissa käsitellään kasvatushistorian roolia historian tutkimuksen kentällä. Yliopistonlehtori Marleena Mustola pohtii puheenvuorossaan kasvatustieteiden sisällä tapahtunutta perustavanlaatuaista muutosta, jossa filosofia ja historia ovat katoamassa kasvatustieteen opetussuunnitelmista. Mustola on huolissaan, että tieteenalojen erkaantuminen voi johtaa tulevien kasvatustieteilijöiden heikompaan ymmärrykseen alan perusteista ja kriittisestä ajattelusta. Lyhyemmissä kirjoituksissa esitellään myös kasvatushistorian viimeisimpiä tutkimushankkeita. Liisa Lulu ja Ville Soimetsä esittelevät juuri päättyneen Koneen Säätiön rahoittaman *Teiniliitto, vimma ja rakkaus* -tutkimushankkeen (2020–2024) päätuloksia sekä keväällä

järjestetyn ruotsalais-suomalaisen tutkijasymposiumin keskeisintä antia. Oppikoululaisten ja heidän etujärjestönsä Suomen Teiniliiton yhteiskuntahistoriaa käsittelevän hankkeen pääteos *Vimmaa ja voimaa: Suomen Teiniliitto ja yhteiskunta 1939–1983* ilmestyi syksyllä 2023, ja tässä teemanumerossa ilmestyy Juho Saksholmin kirja-arvio teoksesta. Tänä vuonna käynnistyi niin ikään Koneen Säätiön rahoittama, peruskouluajan kyläkouluja muistamisen ja paikan suhteen näkökulmasta tarkasteleva tutkimushanke *Peruskoulu maaseudun murroksessa. Monitieteinen muistitietotutkimus kyläkouluista (2024–2027)*. Alina Kuusisto, Annukka Jauhiainen, Suvi Jokila, Kari Korolainen, Pirjo Pöllänen ja Susanna Leppähaara esittelevät ajankohtaisessa kirjoituksessaan hankkeensa lähtökohtia ja tulevia suunnitelmia.

Teemanumerolla olemme halunneet pohtia, mikä paikka kasvatushistorialla on historian tutkimuksen sisällä. Onko vaarana, että kasvatushistoria sulautuu osaksi trendikkäämpää lapsuuden historiaa? Vai onko kasvatushistoria lopulta aina ollut jonkinlainen sosiaal historian ja esimerkiksi aatteiden historian sivujuonne? Näin vaikuttaisi olevan ainakin Suomessa, jossa ei ole omaa oppituolia kasvatuksen ja koulutuksen historialle. Kuten teemanumeron artikkeleista käy ilmi, kasvatushistorialla on kuitenkin perusteltu paikkansa historian tutkimuksen kentällä. Tuorein tutkimus nostaa esiin uudenlaisia näkökulmia sekä innovatiivisia menetelmiä ja aineistojen luentatapoja. Vaikka tulevaisuuden ennustaminen on mahdotonta, niin teemanumeron kirjoitukset antavat positiivisen kuvan kasvatushistorian tulevaisuudesta.

Kuten todettua, tutkimuskenttä on monipuolinen ja vireä, mutta jatkossa toivoisimme alalle lisää myös teoreettis-metodologista keskustelua. Viime aikoina esimerkiksi Pirjo Markkola (2023) on hahmotellut kasvatuksen kokemushistoriallista näkökulmaa tarkastelemalla, kuinka hyvinvointivaltiota rakennettiin ja elettiin todeksi ruohonjuuritasolla luokkahuoneessa. Ruotsalaiset kasvatushistorioitsijat Johannes Westberg ja Franziska Primus (2023) ovat puolestaan pyrkineet uudelleenteoretisoimaan ”sosiaalista” kasvatushistoriallisena käsitteenä ja luomaan näkymiä uudelle ”kasvatuksen sosiaalishistorialle” (new social history of education). Ruotsissa on lisäksi keskusteltu viime vuosina tiiviisti tiedonhistorian tarjoamista mahdollisuuksista kasvatuksen ja koulutuksen historialle (ks. esim. Lundberg, 2022). Tämänkaltaiset avaukset ja kasvatushistorian metodologinen keskustelu olisivat erittäin tervetulleita myös *Kasvatus & Ajan* sivuille.

Lämpimät kiitoksemme artikkeleiden kirjoittajille sekä vertaisarvioijille, joiden työ tiedejulkaisemisen hyväksi on korvaamatonta. Toivomme, että tämä teemanumero herättelee keskustelua historian tutkimuksen roolista osana ajankohtaisia kasvatuksellisia kysymyksiä. Toivomme myös, ettei kasvatushistoriallisten kirjoitusten paikka tässä julkaisuissa jäisi vain teemanumeroiden varaan, vaan yhä useampi kasvatuksen ja koulutuksen historian parissa työskentelevä tutkija löytäisi *Kasvatus & Ajan* hedelmällisenä keskustelu- ja julkaisukanavana.

Kirjallisuus

- Lundberg, B. (2022). Exploring Histories of Knowledge and Education: An Introduction. *Nordic Journal of Educational History*, 9(2), 1–11. <https://doi.org/10.36368/njedh.v9i2.350>
- Markkola, P. (2023). Education as Lived Welfare: A History of Experience Perspective on Children and the Welfare State. *Nordic Journal of Educational History*, 10(2), 5–20. <https://doi.org/10.36368/njedh.v10i2.477>
- Rantala, J. (2006). Kasvatuksen historian asema uhattuna. *Kasvatus*, 37(5), 442–452.

- Rantala, J. (2007). Näin syntyi *Kasvatus & Aika*. *Kasvatus & Aika*, 1(1), 3–4. <https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/67877/28472>
- Vehkalahti, K., Jouhki, E., Lipkin, S., Sitomaniemi-San, J. & Kuokkanen, T. (2022). Monitieteinen lapsuuden historia. Teoksessa Vehkalahti, K., Jouhki, E., Lipkin, S., Sitomaniemi-San, J. & Kuokkanen, T. (toim.), *Matkaopas lapsuuden historian tutkimukseen. Monitieteisiä näkökulmia ja menetelmiä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia 288. <https://doi.org/10.21435/ht.288>
- Westberg, J. & Primus, F. (2023). Rethinking the history of education considerations for a new social history of education. *Paedagogica Historica*, 59(1), 1–18. <https://doi.org/10.1080/00309230.2022.2161321>

FT Essi Jouhki työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella. Jouhki työskenteli pitkään *Kasvatus & Ajan toimitussihteerinä*.

FT Lauri Julkunen työskentelee tutkijatohtorina Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.

FT Karoliina Puranen-Impola työskentelee koulutussuunnittelijana Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella. Puranen-Impola on toiminut myös *Kasvatus & Ajan toimittajana*.